

Kozma László

A Himnusz

(IV.)

Kölcsey Ferenc költészetének eszmekörei és a Himnusz
(III.)

Filozófia

Vanitatum Vanitas

Itt az írás, forgassátok
Érett ésszel, józanon,
S benne feltalálhatjátok
Mit tanít bölcs Salamon:
Mikép széles e világon
Minden épül hitványságon,
Nyár és harmat, tél és hó
Mind csak hijába való!

Földünk egy kis hangyafészek,
Egy perchozta tűnemény;
A villám és dörgő vészek
Csak méhdongás, s bolygó fény;
A történet röpülése
Csak egy sohajtás lengése;
Pára minden pompa s ék:
Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája
Nyúl vadászat, őzfutás;
Etele dúló csordája
Patkánycsoport, foltdarázs;
Mátyás dicső csatázási,
Napóleon hódítási,
S Waterlooi diadal:
Mind csak kakas viadal.

A Virtus nagy tűneményi
Gőz mit hagymáz lehele;
A kebel lángéreményi
Vértolulás kínjele;
A vég melyet Sokrat ére,
Catonak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora
Egy bohóság láncsora.

És ti bölcsek mit hozátok
Ami volna szép s jeles?
Mámor bírta koponyátok,
Plato s Aristoteles.
Bölcselkedő oktalanság,
Rendbefűzött tudatlanság,
Kártyavár s légállítvány
Mindenféle tudomány.

Demosthén dörgő nyelvvel
Szitkozódó halkufár;
Xenophon mézbeszédével
Rokka közt mesére vár;
Pindar égi szárnyalása
Forró hideg dadogása;
S Phidias amit farag,
Berovátkolt kődarab.

Mi az élet tűzfolyása?
Hulló szikra melege.
A szenvedelmek zúgása?
Lepkeshárny fergetege.
Kezdet és vég egymást éri,
És az élet hű vezéri,
Hít s remény a szűk pályán,
Tarka párák s szivárvány.

Holdvilág csak boldogságunk,
Füst a balsors, mely elszáll;
Gyertyaláng egész világunk;
Egy fúvattal a halál.
Vársz hírt s halhatatlanságot?
Illat az, mely tölt virágot,
És a rózsát, ha elhúll,
Még egy perccel éli túl.

Hát ne gondolj e világgal,
Bölcs az, Mindent ki megvet,
Sorssal, virtussal, nagysággal
Tudományt, hírt s életet.
Légy, mint szikla rendületlen,
Tompa, nyugodt, érzetlen,
S kedv emel vagy bú temet,
Szépnek s rútnek hűnyj szemet.

Mert mozogjon avagy álljon
E parányi föld veled,
Lengjen fényben, vagy homályon
Hold és nap fejünk felett,
Bárminő színben jelentse
Jöttét a vándor szerencse,
Sem nem rossz az, sem nem jó:
Mind csak hijábalavól!

[1823. febr.-ápr.]

Megjelent 1828-ban (Hb), majd 1832-ben is (V.) A költemény a *Himnusz* színté egyszóben keletkezett. Létrejötté azonban jóval hosszabb ideig tartott, Kölcsey februárban fogott neki és áprilisban fejezte be. Értékelése sok problémát okozott az elemzőknek; többen szinte mentegették költőjét: kortársai közül egyesek támadták is, mivel nem értették összetett szemléletmódját. Pedig a vers maga figyelmeztet: *Érett észszel, józanon* kell végigolvasnunk, mérlegelnünk érvelését. Kétségtelen, hogy Kölcseynek voltak komorabb időszakai, erre maga is utal. Azonban más az alkotás és más az érzelmi állapot: az alkotás sokszor éppen annak a meghaladása, harmóniába hozása. Szauder József idézi Kölcsey *Előbeszéd*-nek sorait, melyek a *Vanitatum Vanitas* előtt keletkeztek. „Szép és Rút, Nagy és Kicsiny, Egyező és Ellenkező többnyire csak a pillanat színéből, alakjából s temperamentumából folynak ki; s az úgy nevezett consequens bölcssek inkábbára csak azért érdemlették e nevet; mert a mit a jó és rossz kedv szeszzenéséből egyszer kimondottak, későbbben visszamondani szégyenlették.” (*Élet és Literatura*. 1826. 291-292. l.) Szauder József: *Az estve és az álom*. 437. l.) A prózai idézet a filozófus tépelődését mutatja: az összefoglalást a költő fogja formába önteni. A földi életben nincs mindenre megoldás: a kérdésföltevés maga a válasz, a definíció pedig egy metafora.

Úgy gondoljuk, a *Vanitatum Vanitasban* nem szükséges romantikus pesszimizmust keresnünk, és nem is elsősorban az érzelmek oldaláról kell megközelítenünk, habár pszichológiai rajzot is ad: Kölcsey metszően éles logikával viszi végig filozófiai érveit, érvelése a szarkazmust sem nélkülözi. A gondolatmenet

kiegészíti a *Himnusz*-ét. Amott a bizalom és a hit, emitt a minden embert megragadó kételkedés, az értékek kétségbe vonása. Hiszen az emberi élet véges: mit akarunk az örök értékekkel? Mintha Madách Luciferjének előképét látnánk: a tagadást is meg kell fogalmazni, hogy elérhessük a megoldást. A filozófus Kölcsey egészet alkot, a lényeg mélyére hatol, verseit egységben kell szemlélnünk. A fölvetett problémák az emberi létezés örök kérdései, azonban ezeket a magyar történelemre is vonatkoztatja, a *Himnusz* metaforáival is párhuzamot alkotva. Versének más formájú előzménye is van, mely közvetlenül a *Himnusz* előtt keletkezett. A könnyed, Anakreonra is utaló *Bordalban* a *Vanitatum Vanitas* számos gondolata és metaforája megjelenik, a végkövetkeztetés azonban más, a forma is ehhez igazodik. A *Bordal* öt versszakból áll; második és befejező szakaszát idézzük: „Minden por, álm, / S füst e világon; / Mi haszna gázol / A boldogságon / A hír barátja; / Ha dob riadt a / Harc reggelére, / Patakban omlik / Hullámzó vére, / S bérét más látja. // Éld a jelenlét / Percét s óráját, / Együtt lefutja / Jó s rossz pályáját, / Igyunk derűre, / Igyunk borúra, / Úgy is hol kedvre, / Úgy is hol búra / Fordúl az élet!” (Cseke, 1822. december 7.) Kölcsey itt epikureista választ ad, a megoldás a pillanat élvezete. A válasz azonban itt sem érzelmi: verseiben mintegy végigveszi az emberiség történelme során kidolgozott és megtalált magatartástípusokat, így hitelesíti saját megoldását, melyet a tettben, a hazáért végzett cselekvésben talál meg és fejez ki költészetében és prózai alkotásaiban, országgyűlési beszédeiben, naplójában. Egyes elemzői ezeket az írásait azért idézik, hogy mentegessék vele a *Vanitatum Vanitas* vélt pesszimizmusát vagy közönyét. Mi úgy látjuk, hogy a filozófiai okfejtés teljességéről van szó, Kölcsey alkotásai kiegészítik egymást; a romantikus költő mellett észre kell vennünk a következetes gondolkodót, akinek eszméi tökéletesen egymásba illenek.

A *Vanitatum Vanitas* latin címének jelentése: hiúságok hiúsága, a felszínes világi dolgok hiábavalósága. A költemény azonban minden világi értéket felszínesnek tekint, a szófordulat jelentése kibővül. A cím és egyes versbeli kifejezések magyarázata a kritikai kiadás szerint: hiúságok hiúsága, azaz hiábavalóságok hiábavalósága, közkeletűvé vált bibliai szolás a *Vulgatában* (Prédikátor 1. 2.). Salamon Izrael harmadik és utolsó királya, a hagyomány szerint tőle származik az *Énekek éneke*, a *Példabeszédek* és a *Prédikátor könyve*, Kölcsey verse az utóbbi tanulságaira hivatkozik.

A versforma az ereszkedő, trochaikus ütemű, ún. kis Himfy-versszak: a négy keresztrímes sort két-két páros rímű követi. A keresztrímes sorok 8/7-es szótag-számúak, melyeket két nyolcas és két hetes szótagszámú sor követ. Ezt a formát alkalmazta *Igazság* című versében is. A strófákat lezáró rövidebb, rímelő sorok gondolati összegzés, csattanó megfogalmazására nyújtanak lehetőséget. Rohonyi Zoltán fölhívja a figyelmet arra, hogy e forma *Dobozji* című, 1821. november 4-i dátummal jegyzett, Csekén keletkezett költeményében alakult ki. Újdonság, hogy Kölcsey e formát elvont filozófiai gondolatok megjelenítésére használja.

A költemény rímelése egyszerű, archaizáló, összhangban áll a bevezetéssel. A rímek között sok a rag- és képzőrim. Asszonáncait, példaként hozva, Arany János is versbe foglalta: „Tanulnának Kölcseyunktól / És már régibb bölcsenyunktól / „Phidias amit farag —” / Hogy rímelnék! ecce! ime!... / (A manóba! *nincs* is ríme): / „Berovátkolt kődarab —” (Báró Kemény Zsigmondhoz). Mutatja ez a vers, hogy Kölcsey mennyire benne volt az irodalmi köztudatban. A *jelentse — szerencse* rím József Attila *Levegőt!* című versében is fölcsendül. A gondolati tartalmakat többször alliteráció hangsúlyozza: *hitványságon — nyár és harmat — tél és hó. Vársz hírt s halbatatlanságot* — az alliteráció kiemeli a soron belüli ellentétet.

Lukácsy Sándor elemzése szerint, a metaforarendszer gazdag hagyománykincsből merít. A költeményben jelen van a középkori vanitas-irodalom jellemző retorikai eszköze, az *ubi sunt* formula. A *hol van, hová lett* a világi költészetből is ismerős: Villon híres motívuma a hová lett a tavalyi hó — a felsorolt nevek az élet mulandóságát jelképezik. A nevek felsorolása, katalógusa, mely illusztrálja a mulandóság gondolatát, szintén hagyományos. A szellemi és stilisztikai rokonságra (nem kölcsönzésre tehát) Jacopone da Todi énekét idézi, melynek kezdete: „Mit bízik e világ ő dicsőségében, / Mellynek szerencséje változik mindenben.” A világi javak mulandók, nem érdemes ragaszkodni hozzájuk, mert az élet is mulandó. Ezen gondolatok hatása kétségtelen; Kölcsey azonban túlmegy az előzményeken, műve több síkon jeleníti meg a filozófia, az emberi létezés nagy kérdéseit. A magyar történelmi eseményekre történő utalások az általános filozófia kereteit kibővítve, a történelemfilozófia szempontjait is bekapcsolják a költeménybe, mely így a *Himnusz* párdarabjává lesz.

Lukácsy Sándor az egyes hasonlatokra — az élet pára, úgy pattan szét, mint a buborék — szintén gazdag példaanyagot hoz. A szerzők sokat merítettek a *Biblia* metaforáiból, melyek az élet tűnékenységével szemben az örök értékek keresésére biztatnak. Jakab apostolnál az ember „buborék, pára, gőzölködés” (*Jakab levele*. 4, 14). Pázmány Péternél: „A mi világ életünk és minden állapotunk olyan, mint a kevés ideig tartó pára, mely hamar elenyészik...” (Ádvent harmadik vasárnapjára második prédikáció). Bornemisza Péter: „ez buborék világi élet” (*Foliopostilla*. 488). Csúzy Zsigmond: „e világnak minden pompája... villám módon eltűnő árnyék, egy vízi buborék...” (*Evangeliumi trombita*. Pozsony, 1724. 280. l.) A gazdag példatárból csak néhányat idéztünk — Kölcsey teljes birtokában volt a *Biblia* és a prédikációk, egyéb alkotások metaforikus nyelvének, a Salamon bölcsességére történő utalás ennek alkalmazását is jelenti. A párhuzamos helyekkel összevetve, föltűnő, hogy a vers mennyire tömören, összegezve alkalmazza ezt a metaforakincset. Ez a formakincs azonban másféle értelmezést nyer: az értékek kétségbevonása a materialista szemléletmód kritikáját is magába foglalja.

Az egyes kifejezések magyarázata:

bolygó fény: bolygó tűz, lidércfény, folyamatosan bolyongó, táncoló láng.

Történet: itt: történelem. *sohajtás lengése*: könnyed mozgás.

Pára minden pompa s éke: a pára szó tört. jelentése: gőz, lélegzet, tehát megfoghatatlan, illanó valami. *Éke:* főként a testnek, öltözetnek díszítésére szolgáló drágaság. Nyelvújítási elvonás az *ékes* szóból.

Egy ezred: egy ezredév.

Sándor: Nagy Sándor, II. Fülöp makedón király fia.

Etele: Attila hun király.

foltdarázs: tört. és népnyelvi jelentése: állatok kisebb csoportja, falkája; tehát egy kisebb raj darázs.

Mátyás: Hunyadi Mátyás (1443–1490).

Virtus: férfiasság, erő.

Gőz: egyik jelentése: nedv, pára.

bagymáz: az eszmélet elhomályosulásával járó, lázas betegség.

lángéreményi: éremény — nyelvújítási szó, jelentése: érzelem.

vértolulás: rendellenes vérbőség.

Sokrat: Szókratész (Kr. e. 469–399) athéni filozófus.

Catónak kibulló vére: Kr. előtt 95–169 — római politikus, a polgárháború idején Pompeius oldalára állt, ezért Caesar győzelme után öngyilkos lett. Kölcsey úgy tekinti, hogy a haza becsesebb volt számára az életénél (*Körner Zrínyijéről*).

Zrínyi Miklós: utalás a szigetvári hősré (1508 k. – 1566).

Plato s Aristoteles: Platón (Kr. e. 427–347), Arisztotelész: (Kr. e. 384–322) görög filozófusok. Kölcsey e két névvel filozófiai és tudományos gondolkodásunk megalapozóira utal.

légállítvány: az összetétel mindkét tagja nyelvújítási szó.

Demosthén: Démoszthenész (Kr. e. 384–322) az ékesszólás mestere.

Xenophon: Xenophón (Kr. e. 430–355) athéni történetíró.

Pindár: Pindaros (Kr. e. 522–446) thébai költő.

forró hideg: hidegletés, hidegrázás.

Phidias: Pheidiasz (Kr. e. 490–430) az ókor legnagyobb görög szobrásza.

A szenvedelmek zúgása: a szenvedélyek összecsapása, kitörése.

Kezdet és vég egymást éri: „A világ körforgása fel, le, századról századra ugyanaz.” (Marcus Aurelius elmélkedései); hasonló kép Herdernél is; *vársz hírt:* hírnevet; *Sem nem rossz az, sem nem jó:* v. ö. „ami rossz és jó emberrel egyformán megeshetik, az sem nem rossz, sem nem jó.” (Marcus Aurelius elmélkedései).

Kölcseyt a filozófia ifjúságától kezdve érdekelte; erről *Önéletrajzában* így ír: „1808-ban kezdék philosophiát tanulni, s ez megkapott; másik évben is, midőn már jurista voltam, a philosophia történetével sok időt tölték.” (Pozsony, 1833. március 20.) Filozófiai művekből kivonatokat, jegyzeteket készített, tanulmányozta a görög filozófiát. Szauder József 1968-as tanulmányában e versével kapcsolatban a görög cinikus és szkeptikus filozófusok tanaira utal. Olvasmányai között szerepelt a francia materialista d’Holbach, Descartes és Kant.

Költeményében sorra veszi a nagy tettek, az erény, a tudomány, a művészet nagyjait és hőseit, bemutatva, hogy minden csak pára és buborék.

Az 1. versszakban a *bölcs Salamon* kifejezés utalás arra, hogy filozófiai eszmefuttatásról van szó. Erre a bölcséleti és költői hagyományokat idéző latin cím is utal. A bibliai utalás az emberi gondolkodás kezdetének jelképe, érzékelteti, hogy az áttekintés az emberiség egész történelmére kiterjed. A nagy seregszemle formailag hasonlít a *Himnusz* történelmi összegzésére, a példatár, a személyek felsorolása Lukácsy Sándor szerint a középkori gondolkodás tradícióira megy vissza. A költeményben felsorolt személynevek jelképpé válnak. A magyar történelemből vett példák ugyanakkor aktualizálják is a költeményt, túlmutatnak az általános tanulságok megfogalmazásán.

A 2. versszak azt mutatja be, hogy a természet és az emberi történelem jelenségei egyaránt elenyésző semmiségek. Az első két sor párhuzam, a második két sorban a hatalmasnak tűnő természeti jelenségek válnak semmivé. A világi javak, a *pompa s ék* is párává foszlanak.

A bevezetés után a 3-6. versszakban fölvonuló szereplők strófánként egy-egy eszmekört jelképeznek. Sándor, Etele, Mátyás, Napóleon a nagy tettek és csaták, Sokrat, Cato, Zrínyi a szellem és erény, Plato, Aristoteles a gondolkodás, a filozófia, Demosthén, Xenophon, Pindar a szónoklat és a művészet, költészet, szobrászat hősei és alkotói, legkitűnőbbnek tartott személyiségei. A *dörgő nyelv és mézbeszéd* rejtetten utal arra, hogy Kölcsey egyik legfontosabb feladatának a nyelv kiművelését tekintette.

A 7-10. versszak a filozófiai általánosítást tartalmazza.

A 10., befejező versszak zárósora az 1. versszak zárósorának ismétlése, a versszerkezet hasonlít a *Himnusz* keretes ismétlésére.

A strófákban a logikai érvelés szerkezete párhuzamos: a 3-6. versszakban az első négy sor kétsoronként ellentétet tartalmaz. A 4-7 sorban gyorsul az érvelés, párhuzamos példákat, felsorolásokat találunk, a konklúziót, az értékek cáfolatát a zárósorok tartalmazzák. Ez a szerkezet a 6. versszakban némileg változik, a második négy sor is páronként tartalmazza az ellentéteket. Ez a szerkesztési mód bravúros párbeszédet, az értékszembéletek összeütközését rejti. A párhuzamok első sora és az 5-7 sorok pozitív meghatározásaival mintha egy sztoikus, sőt cinikus materialista vitatkozna, aki a nagy természeti jelenségeket értéktelen semmiségeknek látja, éppúgy, mint az emberi történelmet vagy a gazdagságot, a felhalmozott javakat (*pompa s ék*). A szellem röppülését az állatvilág történéseire (3. versszak) vagy a fizikai életjelenségekre szállítja le (4. versszak). Az értékek tagadása a 6. versszakban a társadalom emelkedett és alantas jelenségeinek szembeállításával fejeződik ki, a 6. versszak zárósora az élettelen természet értéknélküliségét állítja szembe a művészi alkotással. Kölcsey diákkorában d'Holbach materialista francia filozófust kivonatolta, aki kapcsolatba hozta a szellemi és fizikai képességeket; Kölcsey azonban úgy utal ezekre az eszmékre, hogy az inkább paródia és szarkazmus. Közvetlen megfelelések nincsenek, Kölcsey többféle nézetet ötvöz, mindegyikre szellemi magaslatról tekint.

Az általánosítás szintje a 7. versszakban emelkedik: az érvelés szerkezete hasonlít az előzőkre, de itt nevek nélkül, az elvonatkoztatás szintjén jelennek meg a fogalmak. Az első négy sor az emberi élet jelenségeit ismét lentebbi szintre szállítja, az 5-7 sorban lefestett életjelenségeket a 8. sor a fizikai világ jelenségeire fokozza le.

A 8. versszak egésze párhuzamos, fokozást kifejező metaforákban érzékelteti a dolgok hiábavalóságát. A metaforák ismét az élettelen természet képei, még az illat is az, mely csak egy perccel éli túl a rózsát. Áttételesen még a szerelmi érzés is mérlegre kerül ebben a kegyetlen eszmefuttatásban.

A 9. versszak a konklúzió: ne gondolj a világgal. A 3-4. sor halmozása filozófiai összegzés: valamennyi értéket felsorolja — egyikkel sem érdemes törődni, az elvonatkoztatás még magasabb fokra emelkedik. Az 5-6. sor az eddigiek metaforikus konklúziója: „Légy, mint szikla, rendületlen / Tompa, nyugodt, érzetlen”. A 7-8. sor soron belüli ellentét: kedv — bú; szép — rút. Egy apró csúsztatást azonban mégiscsak idelap ez a mi filozófusunk: hirtelen észrevesszük, hogy ez a materiális szikla emberi tulajdonságokkal rendelkezik, nem a teljes érzéketlenséget képviseli.

A 10. záróstrófa első négy sora kétsoronként predikatív szerkezet áthajlása; a második sorok összefoglalják a természeti világot: föld, hold, nap. A konklúzió az első versszak utolsó sorának ismétlése. Az összefoglalást a kettőspont is jelzi, ami a logikai tagolás eszköze. (A költeményben a kettőspontok többször is utalnak a logikai tagolásra.) A kérdés-felelet rendje drámai párbeszédet jejt.

A stilisztikai eszközök változatosak, és belső logikai rendszer szerint függenek össze. Az 1. versszak 7. sorában a *nyár és harmat, tél és hó* kettős párhuzam. A 2. versszak 1-2 sora párhuzamos kép, az 1. sorban a föld és a hangyafészek a nagy és a kicsiny szembeállítás, azonosításuk oximoronszerű alakzat. A 3-4. sor képe: *villám — dörgő vészek; méhdongás — bolygó fény* kiazmus és ellentét. A 7-sor a *p* párhuzamos alliterációja, mely ellentétet hangsúlyoz. A következő versszakokban a párhuzamos ellentétek tömör oximoronszerű képekké sűrűsödnek: *bölcselkedő oktalanság, rendbefűzött tudatlanság, forró hideg*. A költeményben a hanghatások, a dübörgő zaj és a némaság is szemben áll: *dörgő vész — méhdongás; szenvedelmek zúgása — lepkeszárny fergetege*. A 8. versszakban az élet tűnékenységét névszói állítmányok sor élén álló párhuzama érzékelteti: A statikus képet csak a következő négy sorban oldják igék: a statikus megállapítások az örök törvény mozdulatlanságával állnak a világ felett. A stílus egyszerre szarkasztikus és szentenciózus: a költeményben inkább az érvelés, a gondolat kifejtésének költészetét látjuk, mint romantikus lángolást. Szauder József szerint a költeményben az egykor az ideálvilághoz kapcsolódó kifejezések: *leng, szárny, pára, tünemény* most éppen az ideálvilág semmiségét, tagadását fejezik ki. A drámai szembenállást Kölcsey így az életmű többi részének viszonylatára is kiterjeszti.

Az elemzések visszatérő kérdése, hogy Kölcsey saját álláspontja hogyan fogalmazható meg? A zárógondolat személyes meggyőződés, vagy metafora? A

költemény a Salamon bölcsességeire történő hivatkozással indul: úgy tűnik, mintha Kölcsey az ő gondolatait aktualizálná, annál is inkább, mert az első versszak keretesen ismétlődik. Azonban Kölcsey túlmegy ezen az azonosításon, a bevezetés inkább azt fejezi ki, hogy a költemény a legrégebb időktől kezdve foglalja össze a létezés nagy kérdéseit.

A metaforarendszerrel kifejezett párbeszédben a tagadott értékekből egy pozitív világ rajzolódik ki. A jelzők és fogalmak: *csillogó pálya, dicső csatázás, Waterloo diadal, nagy tűneményi, lángérzemenyi, szent pora, dörgő nyelvvel, mézbeszédével, égi szárnyalása* — Kölcsey pozitív értékszemléletét mutatják. Megjelenik a természeti világ: a rózsailat, mely csak egy perccel éli túl a rózsát, akár egy szentimentális versnek is lehetne a metaforája. A záróstrófa a világmindenséget idézi, a mozgásmozdulatlanság, fény—árnyék párhuzamával és ellentétével. A helymeghatározás a *Himnusz*-éhoz hasonlóan precíz: a parányi föld, fejünk felett a hold és a nap. A szikla tulajdonságait melléknévhalmozás írja le, melynek szenvedélyessége ellentétes a nyugalommal.

A természeti és emberi világ teljességével szemben áll a mindent cáfoló, az értékeket kétségbe vonó álláspont, mely többféle irányzat összegzése, a görög cinikusoktól az ideákat tagadó, mindent az anyagi jelenségekre visszavezető materializmusig, ezeket a tanokat Kölcsey szintén ismerte. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Kölcsey azonosulna a tagadással; a költemény a filozófiai ellentmondások drámai ábrázolása. Ha a semmi álláspontján lenne, verset sem írta. Ahogyan arra Rohonyi Zoltán rámutat, a megoldás magatartásbeli, a világon felülemelkedő érzéketlenséget kínálja. (Csak utalunk arra, hogy Camus éppen a „közöny” kifejezést választotta könyve címének.) Kölcsey egyéb műveiben viszont nem a közöny, hanem a *tett*, a „hass, alkoss, gyarapíts” igazságát hangsúlyozta. A kérdésfölvetés jelentőségét, az arra adott választ az életmű egészében kell megvizsgálni. Annál is inkább, mert nem pillanatnyi hangulatot kifejező alkotásról, hanem filozófiai összegzésről van szó.

Mobács című, a kritikai kiadás szerint 1833-ban keletkezett műve mintha a *Vanitatum Vanitas* kérdéseire is válaszolna: „Öseitek parányi fészket raktanak? Szedjétek össze a romokat, s tegyetek belőlök mély alapot jövődjé nagyságnak. Apró harczokat vívtanak? Csináljátok a békeség műveit temérdekké. Változékonyságban sínlettek? Változzatok ti is, mint a lepe, nemesnél nemesebb alakokra.” (*Erkölcsei beszédek és írások*, Kritikai kiadás, 42. l.)

A Kölcsey által fölvetett kérdések és válaszok kortársai műveiben is megfogalmazódtak, az általános filozófiai kérdések, a létezésre és annak értelmére irányuló gondolkodás összekapcsolódott az egyénnél nagyobb közösség, a magyar nemzet létével és jövőjével. Mikor ezekről az eszmékről pár vonással áttekintést adunk, egyben cáfoljuk azt a gyakran fölmerülő közhelyet, hogy a magyar költészet kevéssé filozofikus. Vörösmarty kérdésfölvetése: „Ment-e a könyvek által a világ elébb?” A papír anyaga, a rongy hatalmas erejű metaforává lesz: „Országok rongya! könyvtár a neved.” *Vanitatum vanitas* — bólinthatnánk Kölcseyvel e

verset olvasván. És a következtetés: „Mi dolgunk a világon? Küzdeni / Erőnk szerint a legnemesbekért” (*Gondolatok a könyvtárban*, 1844). A hit, az Istenre hagyatkozó megoldás a *Szózat* (1836) soraiban is fölcsendül: „Az nem lehet, hogy ész, erő / És oly szent akarat / Hiába sorvadozzanak / Egy átoksúly alatt.” A magyarság megmaradásának és az élet értelmének kérdése összefonódik: ha megjeljük *honunkat a hazában*, létezésünk kérdésére, értelmére is választ kapunk. Hogyan is mondotta Tamási Áron? „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne.” (*Ábel Amerikában*, 1934.) Madách Imre az emberi történelem hiábavalóságán kétségbe eső Ádámja szintén a hit biztatását kapja: „Ember küzdj, és bízva bízzál”. Az emberi létezés értelmére vonatkozó kérdést természetesen Arany János is fölthette: „Fű-fa zöldje azér’ hajt csak/Hogy, mit sírva megsóhajt-sak / Több legyen majd, ha lehull.” (*Kies ősz*, 1860.) Válaszát egyebek mellett nagy történelmi balladáiból is kiolvashatjuk.

Kölcsey derűvel és némi megdöbbenéssel olvasná, hogy e költeménye kapcsán hogyan tartották őt egyes kortársai értéktagadónak, világtól elzárkózott sztoikusnak, cinikusnak. A költemény a filozófiai emelkedettség verse: való igaz, hogy forrásvidékén sokféle elmélet található, hiszen Kölcsey tájékozott volt a filozófia, esztétika, történettudomány kérdéseiben. Azonban e nézetei versében egészzé, saját gondolatmenetté forrtak. A vers költői összefoglalása azoknak a kérdéseknek, melyekre keressük a választ, melyek a filozófia örök kérdései. A költemény szemléletmódja összetett, nem hiányzik belőle az ironia, sőt a szarkazmus sem, mely annak a távolságtartásnak a jele, mellyel a költő és gondolkodó a tárgyat szemléli, mely az egyéb gondolatrendszereket nyersanyagként tekinti, hogy saját művét megformálja. Az emberi élet, sőt a létezés értelmét kutató elme fel kell, hogy tegye ezeket a kérdéseket, a költő pedig azt lírai és drámai formába önti. Talán Kölcsey versének helytelen megítéléséhez azt is hozzájárult, hogy a romantika korában élt, és a romantikus költőtől teljes érzelmi odaadást és azonosulást vártak és szoktak meg. Utalnunk kell arra is, hogy több jeles kortársa volt, aki megértette és rajongott a költeményért, de az ellentmondásos megítélés továbbkísérte a verset.

A költő elméleti alkotásaiban összefoglalta azokat a célokat, eszméket, melyekért az embernek érdemes küzdenie. Unokaöccsének, Kölcsey Kálmánnak írt *Parainesiséből* idézünk: „Minden egyes ember, még a legnagyobb is, parányi része az egésznek; s minden rész az egészért lévén alkotva: ezért kell munkálnia is. Ki saját jóllétét egyetlenegy főcél gyanánt űzi, nevetségessé teszi magát minden gondolkozó fej előtt. Az emberiség, melynek évezredekig, miriádokig tartó élet rendelteték, egy ember, mint egy buborék, mely támad, ide s tova hanyatlik, s pillantat múlva széjjelpattan, a megmérhetlen tömegben eltűnendő.

Ez ellentétben vizsgáló gondolat fekszik. Mert saját kicsiny voltunk érzete az egész nagyságára vetett tekintet által magasztaltatik fel; s egyszersmind a kétségbeesés keserítő gyötrelmeit szenvedések közepette is elkerülhetjük. Ugyanis,

bár minden küzdéseink mellett magunk számára jobb napokat nem vívhatánk ki: de tisztán érezve, hogy emberi rendeltetésünk főcéla nem is ez vala, nem nézünk átokkal vissza a pályára, mely ha nekünk töviset hozott is, nemünknek most vagy jövőnkben virágot és gyümölcsöt teremhet.”

Az idézet filozófiai alapjai fölidézik a *Vanitatum Vanitas* gondolatmenetét, még a szóhasználat is hasonló: az ember élete szétpattanó buborék. Ez a hasonlatrendszer, a kicsiny és nagy szembeállítása jellemző Kölcsey drámai elemeket ötvöző költői nyelvére. A következtetés azonban eltér: az embert éppen kicsinységének felismerése kell küzdelemre, tettekre vezesse.

Unokaöccsének címzett Parainesisében a következőképpen fogalmaz, érintve az emberi élet tűnékenységét: „Az emberi élet csak elröpülő pillanat, minek elenyészése előbb-utóbb kikerülhetetlen. Mi szebb: halni-e az ostromlott vár falai alatt, a sokaság között bujálkodtokban történetesen melletted elpattanó bombától lezúzva? vagy halni az ellenség bástyái felett, minekutána merész szökéssel hazád zászlóját azon kitűzted? A derék egyedüli célja: jeles tett; ki féltében nem lépett vele egy ösvényre, azt éppen úgy eléri a sors, egyetemileg uralkodik az mindnyájunkon; de rajtunk áll nevünket vaspálcája alól kivíni.”

Történelemfilozófiájában a tetre irányultság nyilvánul meg: azokat az utakat vizsgálja, melyek a történelem során az emberiség boldogulásához vezethetnek.

Vigasztalás

Nyögsz, ah, ha nemzetek felett
A sors bút hozva száll,
S küzdő reményök cél helyett
Újabb veszélyt talál;
S ha a szabadságért folyt vér
Átok leend, s a pályabér
Vagy járom vagy halál!

Hát mért törődöl a világ
Sorsán maroknyi por?
Szárad s kihajt a szőlőág,
Lesz ősszel újra bor.
S kedved ha most mámorba fúl,
Alvás után feljőzanúl,
S kerül megint a sor.

Mi haszna bú? mi haszna gond?
Törvényt ki szab s határt?
Szerencse köt, szerencse bont,
S vakon használ vagy árt.
Ki éjt s napot fáradva tölt,
Ki nyugszik és kart karba ölt,
Együtt lát hasznót s kárt.

Kis csolnak, ah, csak életünk,
A sors az Océán;
Most szép partokra köthetünk,
Majd hullám mérge hány.
De kedvezőn lengő szelet,
S dörgő vést a csolnak felett
Tűr a bölcs egyformán!

[Cseke, 1824. márc.]

A költemény a szabadság, törvény, szolgaság, remény kérdéseit veti föl; ez a tematika más verseiben is fölmerül. A záróstrófa, akár a *Vanitatum Vanitas*ban, a sztoikus magatartást adja válaszként. Itt a sors és az egyén, a *Zrínyi második éneké*ben a sors és a nemzet kapcsolatát fogalmazza meg.

A költemény négy hétsoros versszakból áll. Az első négy sor kereszttrimes, 8/6-os jambusi periódus, melyhez két nyolcszótagú, páros rímű sor kapcsolódik. A strófák zárósora hatszótagú, a 2-4. sorra rímelt vissza. Ez a szerkezet a csattanószerű lezárásokra ad lehetőséget, még tömörebben, mint az egyéb költeményekben alkalmazott Himfy-strófában. Az 1. versszak csattanója: *Vagy járom vagy halál!*; a másodiké *együtt lát hasznót s kéárt*. A filozofikus csattanót a zárósor fogalmazza meg: *Túr a bölcs egyformán!* Az 1. versszakban a véráldozat éppoly eredménytelen, mint a *Himnusz*ban; a szabadság itt is a legfőbb célként jelenik meg. A 2. versszakban a törvény és a vakszerencse hasonlóképpen kapcsolódik, mint az *Igazság* című versében. A záró versszak ismét természeti kép, a *csolnak* ezúttal az emberi élet törekenységét jelképezi. A dörgő vész, a vihar természeti képe hasonló a *Himnusz*éhoz.

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:

küszdő: helyesírási alakváltozat. (A *küszkődik*ben meglévő *tő* továbbélése.)

maroknyi por: a halandó emberre alkalmazott, bibliai eredetű metafora.

lengő szelet: szelíden mozgó szelet.

dörgő vészt: vész — vihar, villám, villámcsapás.

Történelem

Kölcsey a *Himnusz* születését megelőző években többször fordul történelmi témákhoz (*Dobozj, Az ostrom Kőszegnél*). E témakör egész költészetében jelen van, a történelmet személyes sorsaként élte át. Írt történelmi munkákat is: *Mohács, 1826; Históriai vázlatok 1838*. Csorba Sándor arra mutat rá, hogy a történelem szinte valamennyi írását átszövi.

Lukácsy Sándor (i. m. 256-264) az 1811-ben írt *Andalgások* című költeményben is fölfedezte a *Himnusz* egyes motívumait. A költő más, boldogabb tájak bejárása után Magyarország vidékére ér. Ebben a költeményében írja le először a „hon” szót, megjelenik a múltba történő visszatekintés motívuma: „Innen vérző honunk vidékin / Nyögő szél érvén keblihez, / Pusztúlt váraknak omladékin / A Musa búsan tévedez. // Tekintvén századokra vissza, / Ha Somlónk ormain megáll, / Az édes cseppet könnyel issza, / Lantján víg hangot nem talál.”

A következő vers megnyitja a történelmi balladák sorát, e műfajban Kölcsey legsikerültebb alkotása.

Dobozi

(részlet)

Rabló jön! és Dobozi már
 Hölgét nyeregbe vette,
 Gyors méneken sereg tatár
 Üldözve zúg megette,
 S messzűnnen, mint kőszáli hó,
 Fejérlik a bús lobogó,
 Kelő por fellegében,
 A ferde nép körében.

De hátra néz s előre fut
 A hű magyar nejével,
 Nincs gát lovának s vészes út,
 A bérc egy lesz völgyével.
 Omló tajtékban füredvén
 Nyargal, száguld a büszke mén,
 S villámásként gyors lába
 Szikrákat hány futtába.

Nem retteg a bajnok lován
 Sebet s halált szüvében,
 Folyt vére hányszor a csatán,
 S hörgött halál keblében!
 S annak ki elhull mint vitéz,
 Rabláncot nem fűz semmi kéz:
 De nézván szép hölgyére,
 Habzik minden csepp vére.

[Cseke, 1821. nov. 4.]

A költemény forrása Istvánfi Miklós *Historiarum de rebus Ungaricis* című munkája és Budai Ferenc Magyar Ország polgári históriájára való lexikona. Gyulai Pál szerint ez az első műballadánk. A történet szerint Dobozi végez nejével, hogy az ne kerüljön az üldöző törökök fogságába, majd hősi halált hal.

A költemény 18 nyolcsoros strófából áll. A versforma a jambikus ütemezésű kis Himfy-szak. Az első négy sor keresztrímes, 8/7-es periódusokból áll. A következő négy sor páros rímű, két nyolc- és két hétszótagú sorral. A strófák rövidebb zárása kínálja a csattanószerű fogalmazást.

A költemény alig több mint egy évvel a *Himnusz* előtt keletkezett. Mutatja a költő történelmi érdeklődését; egyes képek, kifejezések előlegzik a *Himnusz* metaforáit, de maga a szemlélet, a szabadságért ontott vér, az áldozathozatal is rokon. Az 1. versszakban a *tatár* szerepel, a *Himnusz*-ban a mongolok. A 2. versszakban a *bérc* — *völgy* kifejezés tűnik föl. A 13. versszakban a villám-hasonlat idézi a tatárok lándzsáját, a *Himnusz*-ban a nyíl és a villám a közös metafora. A 14. versszakban a szabadság összekapcsolódik a véráldozattal: „*Szabadság nyújt, ah, hű kezet, / Hozzá csak omló vér vezet!*”

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:

megette: nyelvjárási alakváltozat.

- messzünnen*: nyelvjárási alakváltozat.
fejérlik: rég. tört. alakváltozat.
bús lobogó: itt: bős, haragos.
ferde nép: Gyulai szerint: ferde hitű, tehát pogány. de jelenthet a ma használt értelemtől eltérően vadat, gonoszat is.
füredvén: a költő egyéni alakváltozata.
villámásként: a villám tört. alakváltozata.
habzík: hullámzik.

Rákos

Rákos, bolyongék partjaidon, s vized Hullámít ittam s keblem emelkedett, Könny forrt szememben, s érezményim Szívem alatt tüzesedve vívtak!	És nem kerülnek mély sebeket s halált, Ki halni tud, nincs járom erős nyakán, Néked, tenéked szent szabadság Áldozik a nemesen kifolyt vér!
Körülem érzém egykori hőseink Árnyékainak gyöngé fuvallatit, Az égi szellem fürteim közt, A arcom előtt suhogott csapongván.	Magozz fel, ó vér, puszta mezőnk fölett, S teremj magodból szép csemetét nekünk! Ah, szélveszek közt nyert honunkat Rút puhaság özönébe fojtjuk!
Hajh, látom őket sátoraik közül A népesülő térre tolongani, Buzgó kebelt látok hazámért, S lángszemeket dagadó könyekkel!	Habzík borunk a tág kehely öble közt, Tolongva zúgunk táncpaloták felé, S förtéztetett lány karja közzé Szórja vadúl erejét az ifjú.
„Fegyverre, jön az ellen erős hada!” S ím villog a kard, tárogató riad, A büszke ló szökdekl, nyihog, fúv, A lovag ül diadalmi tűzzel.	Romlasz magyar nép, romladozol hazám, És lassan őrlő féreg emészt belől, Ha fog kigyúlni magzatidnak Szűk kebelökben az égi szikra?

[*Cseke, 1821. okt.*]

Először az 1831-i *Aurorában* jelent meg.
 1820–21-ben az osztrák kormány adóügyi és újoncozási rendelkezései miatt országos nemesi ellenállás bontakozott ki, melyet Bécs megkísérelt erőszakkal letörni, azonban 1825-re hátrálnia kellett; ebben az évben nyílt meg az első reformországygyűlés. Kölcsey fent idézett verse ebben a forrongó időszakban született, sorainak aktuális politikai mondanivalója van. Formája, az alkaioszi strófa, még a Berzsenyit is jellemző klasszikus hagyományt követi. Hasonló gondolatmenetet képvisel a magyarság bűneinek fölidézése is: „Romlásnak indult hajdan

erős magyar! / Nem látod, Árpád vére miként fajul? / Nem látod a bosszús egeknek / Ostorait nyomorult hazádon? (Berzsenyi: *A magyarokhoz* I.) Kölcsey azonban túlmegy Berzsenyin, a költemény fogalomkészletében, szemléletében már a *Himnusz* készülődik. A *Himnusz*ban a rímelés utal a Rákóczi-szabadságharcra, e vers 4. strófájában *tárogató riad*. Az 5. versszak *járom* kifejezése a „Himnusz” *rabigát* szavát előlegzi. E strófában a *nemesen kifolyt vér a szent szabadságnak* áldozik; e két fogalom összekapcsolása a *Himnusz*ban is fölbukkan. Rákos szimbolikus helyszín, mely az 1817-es, *Rákóczi hajb...* kezdetű versében is szerepel.

Magyarázatok a kritikai kiadás szerint:

érezményim: nyelvújítási szó, jelentése: érzelmeim.

egykori hőseink: feltehetően a Rákos mezején összegyűlő, egykori királyválasztó nemességre utal.

árnyékaiknak: szellemeiknek.

fürteim: ejtése metrikai okokból: fürtejm. Jelentése: hajfűrt.

népesülő térre tolongani: a Rákos mezejére összegyűlt nemesség a mező körül sátorozott le, a mező felé nyitott sátorokban.

lángszemeket: indulattól, lelkesedéstől égő tekintetek.

dagadó könnyekkel: áradó könnyekkel.

tárogató riad: már a régi magyaroknál, különösen II. Rákóczi Ferenc korában is használták a hadmozdulatokat irányító hangszerként. A hangszer említése tehát éppúgy utalás, mint a *Rákóczi-ének* rímeinek felbukkanása a *Himnusz* első versszakában.

Kölcsey 1824 februárjában írt versében az Igazságot szólítja meg: „Vak vagy-e te szent Igazság? / Néked látni kellene; / Látni, mint hevül a gazság / Jámorságnak ellene.” (*Igazság*) A jogi igazságszolgáltatás részrehajlását bíráló vers szintén a társadalom bűneit érinti, mutatva, hogy a *Himnusz* általánosabb képei mögött a kor valósága húzódik. Kölcsey prózai művei azt mutatják, hogy ismerte a nép gazdasági és jogi állapotát, a *Himnusz*ban a szenvedés leírása konkrét viszonyokra utal, metaforáinak valóságértéke van. Kölcsey szabadságtörekvése verseiben esztétikai kifejezést nyer.

A költemény előzménye a Pécelen 1814 augusztusában keletkezett *Rákos nymphájához* című alkotása. Ott is megjelenik a *hon* kifejezés, a kép azonban elvontabb, a költő egy allegorikus alakot szólít meg. A főnti versben a helyszín konkretizálódik, megjelennek a hozzá kapcsolódó történelmi események. Érdekes, hogy e versben a *hon* más jelentésben szerepel, mint a *Himnusz*ban, itt a *haza* szinonimája, mutatva, hogy Kölcsey variálta a szavak eltérő jelentéseit. A befejező sorok metaforái, szóhasználata a *Himnusz*ban fognak visszatérni: „De néked élni kell, o Hon, / S örökre mint tavasz virúlni, / Ah, mert omladékidon / Reszketve fognék szétomolni / Hazám, hazám!” A versben a nymphához intézve szavait, a dal születéséről is szól: „Egy dalt mely egyszerűen, / Egy dalt mely égi hévvel / A szívhez szolljon és Tehozzád!” Egyszerűen és égi hévvel: ez a költői program legteljesebben a *Himnusz*ban fog megvalósulni.

A dicső múlt és a korcs jelen szembeállításáról Horváth János Arany János *A tetétleni halmon* és Petőfi Sándor *A hazáról* című versét hozza példának, inspirációjukban Kölcseyre utalva.

Zrínyi második éneke

Te lásd meg, o sors, szenvedő hazámat,
Vérkönnnyel ázva nyög feléd!
Mert kánya, kígyó, féreg egyre támad,
És marja, rágja kebelét.
A méreg ég, és ömlik mély sebére,
S ő védtelen küzd egyedül,
Hatalmas, ó légy gyámja, légy vezére,
Vagy itt az óra, s végveszélybe dűl!

Áldást adék, sok magzatot honodnak,
Mellén kiket táplál vala;
S másokra vársz, hogy érte vívni fognak?
Önnépe nem lesz védőfala?
Szív, lélek el van vesztegetve rátok;
Szent harcra nyitva várt az út,
S ti védőfalat körül nem vonátok;
Ő gyáva fajt szült, s érte sírba jut.

De szánjad, ó sors, szenvedő hazámat!
Te rendelél áldást neki:
S a vad csoport, mely rá dühödve támad,
Kiket nevelt, öngyermeki.
Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek;
S míg hamvokon majd átok ül,
Ah tartsd meg őt, a hűv anyát, teremnek
Tán jobb fiak, s védvén állják körül.

Törvényem él. Hazád őrcsillagzatja
Szülőtti bűnein leszáll;
Szelíd sugárit többé nem nyugtatja
Az ősz apák sírhalminál.
És más hon áll a négy folyam partjára,
Más szózat és más keblü nép;
S szebb arcot ölt e föld kies határa,
Hogy kedvre gyúl, ki bájkörébe lép.

[1838]

Kölcsey *Zrínyi második éneke* című költeménye a nemzethalál víziójával zárul. E költeményben Zrínyi a Sorssal folytat párbeszédet, azonban az isteni irgalom nélkül a magyarság a bűnei következtében elvész, végzete, melyet maga okozott, beteljesül. A Sors csak a hideg logikát ismeri, a megbocsátást nem. A filozófus Kölcsey ezt a lehetőséget is végiggondolta, és figyelmeztetésként állította nemzete elé. A *Zrínyi második énekében* a Sors megszólítása ugyanakkor bravúros jellemzés is, utalás Zrínyi jelmondatára: Sors bona, nihil aliud. A *Himnuszban* Isten a sors ura: a balsorsot képes jóra fordítani. A „nemzethalál” víziójának kialakulására Herder német történész jóslata is hatással lehetett. (Idézi Cs. Varga István. in: Pomogáts Béla: *A nemzet imája*. 337. l.) „Itt élnek most, (a magyarok) szlávok, németek, románok s más népek közt, a lakosság csekélyebb részeként s századok múlva a nyelvüket is alig lehet megtalálni majd.”

A *Himnusz* költője egy középkori prédikátor nevében szól. A *Zrínyi második éneke* című költeményében Kölcsey Zrínyi szerepét magára öltve, vitázik a sorssal. A költői szerepek sokfélesége azt mutatja, hogy mélyen átélte a történelmet és annak szereplőit. (A kritikai kiadásban közölt kéziratok szerint, e vers első változatában még Istent szólította meg, ahogyan a *Himnuszban* is. A változtatás a vers hangnemét is befolyásolta.) A *Zsarnok* című költemény kétszereplős, ott a költő első személyben szólítja meg a Zsarnok allegorikus alakját. A *Zrínyi második éneke* tulajdonképpen háromszereplős, hiszen Kölcsey Zrínyinek a pennáját fogja a kezébe, sőt a Sors érvelésében is az ő gondolatait ismerhetjük fel. A kéziratban a költő aláhúzta a *második* szót, utalva megelőző Zrínyi-versére. Fölvetődött, hogy esetleg a költő dédapjáról, a szigetvári hősről van szó. A kérdés szinte megválaszolhatatlan, a döntő azonban a vers tartalma, a nemzet sorsáért érzett aggodalom, mely mindkét Zrínyit jellemezte. A párbeszédben Zrínyi minden érvet fölhoz, hogy a Sorssot meggyőzze: a nemzethalál víziója a nemzetnek szánt figyelmeztetés.

A költemény Zrínyinek és a sorssal a párbeszédét írja le a magyar történelem alapkérdéseiről. A *Himnuszban* a költő mondja el Isten tetteit, itt a Sors maga szólal meg.

Egyes szavak magyarázata a kritikai kiadás alapján:

Vérkönyvei: nyelvújítási metaforikus összetétel.

kánya, kényő, féreg: a kánya a hollónál nagyobb ragadozó madár, szólásokban is él.

Taposd el a fajt, rút szennyét nememnek: lehet bibliai allúzió.

hűv anyát: a hű alakváltozata.

négy folyam: Duna, Tisza, Dráva, Száva, a történelmi Magyarországot jelképezi.

szózat: hangzó beszéd, de itt nyelv jelentésű, utalás a nyelv elvesztésére, a nemzethalálra.

kies határa: kies: szemet, lelket gyönyörködtető;

bájkörébe: nyelvújítási eredetű összetétel, ma már szentimentálisnak, stílusterésnek hat; a nyelvújítás idején megszokottabb volt, Kisfaludy Sándor is használta.

A költemény négy nyolcsoros, keresztímes versszakból áll, melyeket 11/8-as jambusi periódusok alkotnak. A rímrendszer négysoronként változik. A strófák zárósora hosszabb a nyolcszótagú hívónál, tízszótagú sorokban foglalja össze a konklúziót. Újabb formai megoldása ez a csattanó hangsúlyozásának: a *Vanitatium Vanitasban* négy keresztímes sorra négy páros rím következik, a strófák két zárósora rövidebb, a csattanó feszesebben cseng. A fönti versben a ritmikai megoldás ennek az ellenkezője, a csattanó a nyolcszótagú hívóra tíz szótaggal válaszol, a nyugtalanabb hullámszó után széles áradással érve partot. A vers formája a Kölcsey által már korábban kidolgozott lírai párbeszéd, melyben a sors érveit is Kölcsey fogalmazza meg. A zárókép pesszimizmusa inkább a téma filozófiai szintű megragadása, mint érzelmesség: a költő inteni akarja nemzetét. A görög tragédiák sorsistene csak a katarzist ismeri, az irgalmat nem — Kölcsey klasszikus műveltsége révén őt is be tudja vonni költészetének világába. A hideg és kemény logika azt diktálná, hogy a magyarság bűnhődjék a széthúzás vétkéért, annál is inkább, mert saját maga a pusztulás oka, hibái drámai következetességgel foglalják magukban a végkifejletet. A filozófus és politikus Kölcsey, aki az országgyűlés mindennapjaiban tapasztalt meg intrikát és a jó törekvéseket megakasztó hazai és bécsi szűklátókörűséget, meg kellett jelenítse ezt az utat is: szülotti bűnein leszáll a haza őrcsillagzatja, a magyarság elvész. Ő maga azonban nem hiszi, hogy ez bekövetkezhet: e műve nem romantikus kétségbeesés, hanem józan számvetés és kemény figyelmeztetés. A költő és a történelemről elmélkedő filozófus drámai megjelenítésben ábrázolja az elvont gondolatokat.

Ennek a versnek a közvetlen előzménye az 1830-ban keletkezett *Zrínyi éneke*. Ott Zrínyi monológiát olvashatjuk, az igazi drámai megjelenítés a második ének, melyben már párbeszéd szólal meg. A *Zrínyi énekének* szóhasználata a *Himnuszra* is visszautal, mutatva Kölcsey verseinek belső összefüggéseit. Ezekből a kifejezésekből idézzük: *magzat hő szerelme; bér, s omladék fölette; völgyben ül a gyáva kor*. Az első versszakot idézzük: „Hol van a hon, melynek Árpád vére / Győzelemben csorga szent földére, / Mely nevével hév szerelmet gyújt; / S messze képét bujdosó magzatja, / Még Kalypso keblén is siratja, / S kart feléje búsan vágyva nyújt?” Megtalálható a dicső múlta, Árpádra történő utalás, az a gondolat, hogy a haza megszerzése véráldozattal járt. Az is egyértelmű, hogy a bujdosók alatt a Rákóczi-szabadságharc emigrációját érti. Habár e költemény később keletkezett, egyes metaforái a *Himnusz* megértését is segítik.

Kölcsey 1826-ban tanulmányt írt a német drámaíró, Theodor Körner (1791–1813) Zrínyi-drámájáról. E tanulmánya is mutatja, mennyire foglalkoztatta Zrínyi alakja; a róla szóló költemény maga is dramatikus, párbeszédese formájú. A napóleoni háborúk idején keletkezett művet barátja, Szemere Pál fordította magyarra. Kölcsey tanulmánya meghaladja az irodalmi kritika kereteit, a darabbal kapcsolatosan saját drámaelméletét is kifejtette. Körner költeményei, színdarabjai komoly szerepet játszottak a Napóleon elleni német hazafias érzések formálásában, ő maga is a csatamezőn esett el, a magyar történelem azonban idegen volt a számára-

ra. Művével viszont módot adott Kölcseynek, hogy kifejtse drámaelméletét. A kritika érvelése pallérozott és udvarias: nem akarja megsérteni a magyar téma és nyelv iránt lelkesülő színházi közönséget, sőt a német szerző érdemeit is elismeri, hogy a témát földolgozta. Mindez azonban nem ad fölmentést a darab hibái alól, Kölcsey szemlélete már a modern, a műre tekintő kritika hangja. „De midőn a játékszínen megjelentem, a mi halhatatlan bajnokunkat magyarul hallám szólani, hajlandó levék a kritikust levetkezni, és a poéta hibáit nemzetem dicsőségével fedni be. A Körner Zrínyije, kedves barátom, német Zrínyi, s mivel az ausztriai verselő katona sem a mostani, sem annyival inkább a régi magyar világot nem ismerte, nem is tehetette által a szigetvári hőst a maga valóságos alakjában a játékszínre; s ekképen hősünk német köntösben, még pedig igen hibás német köntösben, semmi különös dicsőséggel nem sugározhatik. Meg kell vallani, hogy a magyar posztóba húzott szigeti világ is épen oly kevés nemzeti karaktervonásokkal dicsekszik: mert hiszen a fordító nem vehetett egyebet, mint amit talált; hanem a magyar nyelv hangja, a magyar játszó és néző megcsalják a szívet, s a patriotismus gerjedésbe jött érzelmei a kritikát, habár csak pillanatokra is, megszelidítik. Én valóban észrevétlenül a közönség örömkifakadásai közé vegyültem, felejtém Körnert, és művében a német világi sentimentalismus üres csevegéseit, s csak azt érezvén, hogy magyar vagyok, csak azt, hogy az új Leonidas dicsősége reám is, mint hazafira, visszafénylik, épen oly művitélői fejkakargatás és szemöldök-hunyorgatás nélkül csappangatám öszve tenyereimet: mint a galériának boldog birtokosai.” (Körner *Zrínyijéről*. 1826.) A magyar nyelvű színjátszás megszületésének időszakában öröm magyar előadást hallgatni, Kölcsey azonban kritikáját sem hallgatja el, egy retorikai fordulattal ezt azzal fejezi ki, hogy látszólag „felejtí Körnert”. Saját hazafiságáról is vall — a *hazafi* kifejezés egyébként a nyelvújítás korában alakult ki, első említése 1799-ből való.

Erdélyi tájak

Kölcsey a Szilágyságban született, erdélyiségét egész életében vallotta. Országgyűlési követként Magyarország és Erdély egyesítéséért küzdött. Verseiben többször megjelenik az erdélyi táj egy-egy részlete. Ezek a mély érzellemmel festett képek azt mutatják, hogy Erdélyre szülőföldjeként tekintett. A „Himnusz” *bérc* kifejezésében földerengnek a *mármarosi bérc*ek, melyeket egyik levelében is említ, és melyek Petőfi *A Tisza* című versében is felénk intenek.

A nyugalomhoz

Elúnva a lármát, sohajtok
Szent nyugalom! feléd,
Oh édes a te karjaid közt,
Édes szendergen!

Nincs semmi lárma csend-helyedben,
Mint a sír kebliben,
Holott virágos ágyadon zöld
Fák közt puhán heversz.

Csak a patak csörög körülted,
Csak a Zefír susog,
S a fülmilécske zeng szavával,
S csattog, süvölt, kereng.

Oh boldog érzés! hogy ha Erdély
Árnyékos halmain
Öledbe dőlhetek le, s ottan
Felejttem bánatim;
Ha a patak csörög körültem,
S csendes álomra hív,
Ha a madárka sír, s szememben
Boldog könnycsepp rezeg,
Be nem kívánok a vitézek
Sorában űlni én!
Be nem kívánok a királyi
Széken tündökleni!

Oh! Ott tanulja meg szeretni
Szívünk az életet,
Hol az szelíden foly, miként a
Csermelyke habjai,

Oh! ott tanul örülni a szív,
Örülni lepkeként,
S bánkódni édesen, miként a
Madár, ha társa vész.

Szent nyugalom! hagyd folyjanak le
Öledben napjaim,
Hagyd lépjen a halál öledben
Eloltván életemet.
Ah! akkoron virág bokorka
Nőjjön sírhalmomon,
Melyen Zefír kerengve játszván
Lengesse szárnyival,
Majd körbe gyűlve énekelnek
A Nimfák síromon,
Ha a magos hold andalogva
Süt arra fényivel,
Köztök lebegve fogja lelkem
Hallgatni dalokat,
És e szelíd érzése térszi
Boldoggá lételetét. —

[Debrecen, 1808. dec. — 1809. jún.]

E versét debreceni tanulmányai alatt, 18 éves korában írta. A vers egyes sorai közvetlenül idézik Erdélyt, de a metaforák, a hangulat maga is a kedves tájra utal.

A költemény a *nyugalom* megszemélyesítése, a költő allegorikus alakjához intézi szavait. A vers rímtelen, kilences-hatos szótagszámú jambikus periódusok kapcsolódása. Az első sor ötlábú jambus, az utolsó ütem csonka, a második sorok háromütemű jambusok. A tartalmi összetartozást áthajlások hangsúlyozzák. A forma a jambusi tizenötös tördeléséből keletkezett, a két sor összetartozását az áthajlások jelzik; ezek között éles áthajlások is föltűnnek: *zöld / Fák közt* jelző — jelzett szó elválasztása; *Erdély / Árnyékos halmain* — birtokos szerkezet szétválasztása; *miként a / Csermelyke habjai* — névelő és főnév szétválasztása; a szerkezet párhuzamos alakzat *hold andalogva / süt* alany-állítmány szétválasztása; *énekelnek / a Nimfák* alany-állítmány szétválasztása, fordított szórend. Többször megjelenik a párhuzamos ismétlés, az alliteráció, a halmozás és a reduplikáció is. (*Csak a patak* — *Csak a Zefír*; *csörög* — *csendes*; *szívünk szelíden*; *zeng, csattog, süvölt, kereng; örülni a szív / örülni*).

Költeményét megküldte Kaziczynak, aki azt kedvezően fogadta. Kazinczy javaslatait figyelembe véve, pár helyen átdolgozta.

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:

a patak csörög: kavicsokon folyó sekélyebb patak hangja.

a Zefír susog: a szellő susog. Zefír: (görög) Zephürosz, a tavaszt hozó szellő nevéből.

süvölt: itt: *fütyül.*

babjai: itt: hullámai.

Nimfák: a nimfák a források, patakok, hegyek női istenségei.

Választás

Vidéki a Szilágynak
 Völgyek, szelíd hegyek!
 Itten fedezzen a sír
 Engem tiköztetek.
 Oly édes a setét sír,
 A nyugalom helye!
 De édesebb sehhol nincs,
 Oh! nincs, mint itt, sehhol.
 Ily édes a Madárnak
 A zöld lombok között,
 Ha szél susog feléje,
 S ringatja csendesen.
 Siromra a berek majd
 Hűs árnyékot bocsát,
 Ledülve fog nyugodni
 Az Útas síromon,
 Siromra a tavasz majd
 Ültet virágokat,

Virágokat keresnek
 A Lyánykák síromon,
 S ott majd talán dalolni
 Fogják szerelmeim,
 S még egyszer a vidéken
 Hangzik Lottim neve.
 Oh, Lotti! jőj te is zöld
 Síromhoz akkoron,
 Hintsél virág magot rá,
 De könnyeket ne ejts,
 Bús életünk után a
 Sírdombban nyugoszunk
 S álomban elmerülvén
 Eloszlunk csendesen,
 Így a Virág kehelyben
 A harmatcsepp lehúll,
 S ha feljön a meleg nap
 Eloszlik, s nincs tovább.

[Debrecen, 1809. jan.]

A költemény a szülőföldnek szóló felkiáltással kezdődik, akárcsak egy Petőfi-vers. Eszünkbe jut Ady Endre verse is: *Hepehupás, vén Szilágyban*. A szerelem és az elmúlás összekapcsolása rokon a *Szeptember végén* hangulatával.

A költemény 7/6-os, rímtelen jambikus periódusok kapcsolata. A szótagszám hasonló a *Himnusz*-éhez, azonban ott az ütem trochaikus. Az előző versre jellemző stilisztikai alakzatok e költeményben is megtalálhatók. A természeti képek párhuzamai a népdalokra emlékeztetnek, melyekhez egész életében vonzódott. A harmatcsepp eloszlása emlékeztet a *Vanitatum Vanitas* metaforájára, melyben a rózsát csak egy pillanattal éli túl az illata. A forma Gáldi László szerint az alexandrin leszármazottja, a hosszabb sor zárása trochaikus, a rövidebbé jambikus.

Magyarázatok a kritikai kiadás alapján:

Vidéki a Szilágynak: az egykori Szilágy vármegye, nagyobb részét erdő borította dombos, hegyes vidékkel, északkeleti részén található Sződemeter, a költő szülőfaluja, ahol rokonai éltek. A költő többször járt erre, jól ismerte a vidéket.

berek: vizenyős talajon nőtt cserjék, fák alkotta erdő, az elvonulás számára kedvező hely, több versében visszatérő toposz.

le dűlve: nyelvjárási alak.

Lottim: képzelt lányalak, akit szerelme tárgyának tekintett.

Szép Erdély...

Töredék

Szép Erdély barna fürtü
Leánya, hű anyám,
Tekints az égi lakból
Még egyszer vissza rám.
Im elhagyott hazádon
Pusztulat átka leng;
Erdély ledőlt, s fölötte
Fiad keserve zeng.

[1838.]

Utolsó verse erdélyi származású, korán elvesztett édesanyjáról szól. Erdély jelzője megegyezik a himnuszbeli kifejezés, a *szép hazám* jelzőjével. Jelzőátvitelnek is tekinthetjük, Kölcsey édesanyjára is érthető. Erdély neve háromszor ismétlődik, egyszerre jelenti a hazát és az édesanyját. Az 1. strófa 1-2. sorában birtokos szerkezet hajlik át: a ritmus pillanatnyi megtorpanása fájdalmas sóhaj. Az édesanya elvesztése egybekapcsolódik Erdély romlásával: Erdélyért politikusként is igyekezett tenni. A 2. strófa 1. sorában megjelenik a haza szó is, akárcsak *Himnuszunkban*. A fohász egyszerre szól a hazáért és az édesanyáért.

Édesanyjáról *Országgyűlési naplójának* 1833. január 8-i bejegyzésében is megemlékszik; a haza és az édesanya képe egybeolvad. „Én fél erdélyi vagyok, s valahányszor e földről gondolkodom, poetai hév ömlik el keblemen. Eszembe jut a hős, ki mindenét elvesztette a népért, mely őt csábító szavakra elhagyá; eszembe jut a barna szép hölgyecske, ki ott szerelme zálogául mutatott be férjének — az én anyám! Oh ha ti csak egy szikrát, csak egyetlen egyet kapnátok a lángból, mely keblemben ég! Akkor mienk lenne Erdély, a szép haza; váltatlan örök kapcsolattal a miénk.” (Az osztrák udvar az 1867-es kiegyezésig Erdélyt külön kormányozta; Kölcsey ez ellen tiltakozik.)

A vers egyes kifejezéseinek magyarázatát, e keletkezés körülményeit a kritikai kiadás közli:

pusztulat: a pusztul ige régies származékszavának nyelvújítási felelevenítése.

leng: jelentése: lebeg.

Erdély ledőlt: az utalás az 1835-ben feloszlatott erdélyi országgyűlésre, s az ezzel egyidőben felfüggesztett alkotmányos közigazgatásra vonatkozik.

A költemény keletkezésével kapcsolatosan Pap Endrének Pozsonyból, 1839. július 7-én kelt, Szalai Lászlónak írt levele tartalmaz adalékot. Ebben leírja, hogy Wesselényi 1838-ban titokban kellett Zsibóra látogasson, mivel ellene elfogatási parancs volt érvényben. Így tudta csak édesanyja sírját fölkeresni. Wesselényi 1838-ban két alkalommal tartózkodott Csekén, 1838 májusában és augusztusában. A titkos utazás mélyen érinthette Kölcseyt, erről 1838. július 6-án írt levelében említést tesz Wesselényinek: „Látogatásod a zsibói siroknál lelkemben meg-
rázott. Mely időket értünk! Íme annak, aki életét hazájának szentelé, lopni kell egy pillanatot, hogy saját fészkeben, az ősi lak kapuji előtt, futó pillantatot vehessen — a síhalmokra! Barátom, de mi férfiak vagyunk, mi karakterünket küz-
dés által nyerők; s ennek diadalmi koszoruja az, hogy tudunk szenvedni lélek-
leveretés nélkül; tudunk szenvedés által lélekben emelkedni. Nem sokkal szebb-e ez, mint a moraliter elsülyedteknek szolgálai nyugalomban tespedésök?” A kritikai kiadás e tények alapján 1838. június-augusztus vége közé teszi a vers keletkezését.

A Himnusz szintézise

Kölcsey összefoglaló jellegű verseiben egyszerre jelenik meg történelem, filozófia, jog és esztétikum. A forma többször egészen könnyed, ez a gondolkodás kiérleltségét, letisztultságát mutatja. Az összetett, körmondatokon alapuló prózastílus iskolázottsága költészetében is érezhető. A költészetben a filozófus Kölcseyt az eszmék egymás mellé rendezésének definíciószerű lehetősége ragadja meg; a költőt a dolgok ellentéteken át történő bemutatása és drámaisága sodorja magával. Gördülékeny stílusának jellemzői a szó- és gondolatalakzatok, hangtani eszközök, az alliteráció, a párhuzam, az ellentét, az elvont gondolatok természeti képek, metaforák által történő megjelenítése. Az elvont fogalmakhoz gyakran fűz érzékletes jelzőket, megszemélyesítésük a drámai bemutatást szolgálja, a filozófus gondolatai élővé lesznek, társalgást folytat velük. Egyaránt alkalmazza a klasszikus időmértékes képleteket és a többször szimultán ritmusban egyesülő hangsúlyos és jambikus, trochaikus formákat. Berzsenyi Dániel halálakor tartott beszédében Kölcsey megfogalmazta a költészet és a filozófia kapcsolatát: „A való költészet, s a filozófia komoly műzsája rokonszövetségben állanak. Mindegyik magas emelkedésben lebeg az emberiség felett; pillantásait szünetlen arra fordítva. Két tolmácsa a léleknek, mely az állatemberben isteni eredetet bizonyít. Boldog, ki intéseiket érzeni és érteni megtanulhatál!” „Mi a dal? harmoniás szavakba öntése a gondolattá érlelt érzeménynek” (*Emlékbeszéd Berzsenyi Dániel felett.* 1836). Harmónia, mely a gondolkodás és a verselési forma, a kifejezés, a nyelv harmóniáját jelenti.

Kölcseyt filozófusként és költőként egyaránt foglalkoztatja a kérdés: hogyan érhet célt a nemzet, mi az egyén célja és feladata, létezésének értelme, hogyan kapcsolódik egyén és közösség?

Ha a kérdést az *általános filozófia és etika* alapján vizsgáljuk, és rákérdezzük az emberi létezés végső értelmére, végigvesszük a katonai dicsőség, az erény, a filozófia, a művészet eredményeit, egyik sem hozhat tartós sikert. A mai tudomány sem mond mást: igaz, hogy a nagyon távoli jövőben, de Földünk pusztulását fogalmazza meg, sőt, a környezet rombolása már belátható időn belül is katasztrófához vezethet. Az egyén pedig pár évtized alatt bevégzi életét, a hír és halhatatlanság egy pillanat alatt elenyészik — ezt a *Vanitatum Vanitas* mondja ki. A szikla nyugalma, a visszahelyeződés az anyagi létbe nem a végső válasz, az embert más illeti meg. Kölcsey több versében is megrajzolja a világból kivonuló, azt közönyös nyugalommal szemlélő „bölc” képét. Bölc az, ki mindent megvet (*Vanitatum Vanitas*); Tűr a bölc egyformán (*Vigasztalás*); Igyunk derűre, / Igyunk borúra, / Úgy is hol kedvre, / Úgy is hol búra / Fordúl az élet! (*Bordal*). Mintha Vörösmarty *Csongor és Tündéjének* híres keresztútján találkoznánk a sztoikussal, az epikureistával, a cinikussal, a materialistával: egyik magatartás vagy filozófia sem kínál megoldást a létezés és az élet problémáira. Ábrázolásuk azonban filozófiai, pszichológiai és költői szempontból is plasztikusan teljes.

Ha a *történelemfilozófia* logikája felől közelítünk: a magyarság elvész a csapások alatt, melyeket saját hibái okoztak — ezt a realista Kölcsey a *Zrínyi második énekében* fogalmazta meg. A széthúzás bűnén kívül ebbe a körbe tartoznak a társadalmi igazságtalanságok, melyet a szűkkeblű önzés nem kíván felszámolni.

Van-e megoldás? Igen, van: a *föltétlen hit, a személyes Istenre hagyatkozás*, mely túlmutat a csak racionális logikán. Az érvek és ellenérvek mindhárom verset áthatják, nem különülnek el teljesen, a végső választ azonban a *Himnusz* adja meg, mely nyelvében is a legegyszerűbb, legközvetlenebb.

A *Himnusz* imádság, melyben természetesen jelen vannak a költő stilisztikai eszközei, gondolkodásának eredményei, azonban a filozofikus távolságtartás eltűnik, helyét a ráhagyatkozás, a bizalom foglalja el. A *Himnusz*t a költeményeit egyébként hosszasan érlelő Kölcsey egészen rövid idő, lehetséges, hogy egyetlen nap alatt írta meg, valósággal kitört az íróból. Több éves hallgatás időszakán volt túl, mely azonban nem volt terméketlen: gondolkodása elmélyült, úgy is mondhatnánk, súlyosabbá, stílusa pedig könnyeddé vált. Minden addigi erőfeszítése elnyerte értelmét, hiszen a művész életének értelme az Alkotás létrehozása.

A *Himnusz*t a filozófus Kölcsey kérdésföltévéésének, érvrendszerének egészében kell elhelyeznünk, költeményeinek gondolatmenete összefügg. A *szép haza* Isten teremtő akaratának műve, a költemény tágabb értelemben az emberi létezés kínzó kérdéseire is választ ad.

Kölcsey *Magyar játékszín* című tanulmányában a haza fogalmát a következőkben határozza meg: „Krisztus így szólott: ahol ketten-hárman öszvegyűltök (tisztá imádással tudniillik), ott leszek én veletek! Ilyformán szól a haza is: ahol ketten-hárman öszvegyűltök (tisztá nemzeti lélekkel tudniillik) ott leszek én benne-

tek! mert a hazának szent neve nem csatolja magát a föld porához. Ezen Tartomány, melynek kiterjedését most magyar hazának nevezzük, századok előtt más népektől mondatott hazának; őseink a Don mellett is, a Kaspium partjain is, magokkal hordozták a magyar hazát, s magokkal együtt hozták azt ide. Emberek tesszik a valóságos hazát, nem az élet nélkül való halmok és térségek, melyek ezerféle népnek egyforma érzéketlenséggel adhatnak lakást.”

Emléklapra című epigrammájának (Pozsony, 1833. június 14.) üzenete a mai kornak is szól:

„Négy szócskát üzenek, vésd jól kebeledbe, s fiadnak
Hagyd örökül, ha kihúnysz: A HAZA MINDEN ELŐTT.”

Kölcsey epigrammái az 1830-as évek epigramma-költészetének kiemelkedő alkotásai. A fenti költemény nyelvi szerkezete is bravúros: az ünnepélyes, időmértékes első és második sort áthajlás fűzi össze, a kettőspont kiemeli a *négy szócska* tömörségét. Egyszerre van jelen az életmű egészében csiszolt körmondatok zengése és a megfogalmazás tömörsége, a költői egyéniség fegyelme, nem véletlenül vált alkotása a reformkor egyik jelmondatává.

Kölcsey nem csupán költeményeiben volt következetes: mikor meggyéje az örökvaltság kérdésében addig képviselt álláspontjával ellenkező utasítást küldött részére, a törvényhozásban betöltött követi hivataláról lemondott. Az országos rendektől 1835. február 9-én búcsúzott Pozsonyban: „Jelszavaink valának: *haza és haladás*. Azok, kik a haladás helyett maradást akarnak, gondolják meg: miképen a maradás szónak több jelentése van. Korszerinti haladás *épen maradást* hoz magával; vesztég maradás következése pedig senyvedés. Isten őrizze meg e nemzetet minden gonosztól; Isten virassza fel e nemzetre a teljes felvirágzat szép napját!”

A gyakorlati tettet éppoly fontosnak tartotta, mint a gondolati cselekvést. Ez az esztétika nyelvére lefordítva azt jelenti, hogy még elvont eszméket tükröző versei is kapcsolódnak a társadalmi környezethez, a történelemhez, a politikához. *Vanitatum Vanitas* című verse például túlmegy az általános filozófiai igazságok kimondásán, a földidézett példaanyag nem csupán illusztráció, hanem a magyar múlt vérző valósága; a föltett kérdések így személyessé válnak, az egyén belső világát érintik. Az elvontnak tűnő eszmék nem maradnak meg a hóbércek magaslatán, hanem a hétköznapiakat irányító mintákat képviselik. „Minden álom, ami tettbe nem megy által; s tett nélkül a férfiú álmjáró léssen, ki magasan lebeghet öntudatlan, a felébredés órájában halálosan bukik le.

Tégy! És érezni fogod, miként szórt el a természet szerelmet mindenhol. Fa melyet plántáltál, kunyhó, melyet építeni fogsz, föld, melyen barázdát szántottál, háznép, melyért izzadnond kell: egytől egyig boldogító szerelemnek lesznek tárgyai. S ha majd tetteidnek nagyobb kört veendsz: ha azt, amit parányi körülményeidért híven tevé, a hazáért teended: mint fognak érzelmeid magosulni! mint fogsz olthatatlan szerelemre gyűlni fáradságod nagy céljáért!” (*Celestima*).

Válogatott bibliográfia

- „*A mag kikél*”. Előadások Kölcsey Ferenc születésének 200. évfordulóján. Szerk. Taxner-Tóth Ernő. Kölcsey Társaság, Budapest—Fehérgyarmat, 1990.
- A Hymnus költője*. Tanulmányok Kölcseyről. Szerk: Lukácsy Sándor. Szabolcs—Szatmár Megye Tanácsa, 1974.
- A magyar irodalom története III*. Főszerkesztő: Sőtér István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965.
- A magyar nyelv értelmező szótára I-VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- Adamik Tamás: *Kölcsey: Hymnus*; Korok és értelmezések. In: Sanctissima religio. Vallás- és irodalomtudományi tanulmányok. Szent István Társulat, Budapest, 2012. 427-441.
- Baróti Dezső: *Szabadság és szerelem*. (Kölcsey Ferenc: A Szabadsághoz) és egyéb tanulmányok.
- Benedek Elek: *Nagy magyarok élete*. Holnap Kiadó, Budapest, 1995.
- Borbély Szilárd: *A Vanitatum Vanitas szövegvilágáról*. A Kölcsey Társaság füzetei 7. Fehérgyarmat, 1995.
- Csetri Lajos: *A Vanitatum Vanitas értelmezéséhez*.
- Dávidházi Péter: *A Vanitatum Vanitas és a magyar kritika és egyéb tanulmányok*.
- Fenyő István: *Haza s emberiség*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1983.
- Gáldi László: *Ismerjük meg a versformákat*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1961.
- Gellért Sándor: *Kölcsey*. Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004.
- Gyulai Pál: *Emlékbeszéd Kölcsey fölött*. Budapest 1890.
- Handbuch der ungarischen Poesie*, Hrsg. Franz Toldy. Kilian u. Gerold. Pesth u. Wien 1828.
- Hass, alkoss, gyarapíts!* Kölcsey-breviárium. Tankönyvkiadó, Budapest, 1975.
- Horváth János: *Az irodalmi népiesség Faludítól Petőfiig*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978.
- Horváth János: *Kölcsey Ferenc; A Hymnus*. In: Irodalomtörténeti munkái. III. kötet. 834-894. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.
- Horváth Károly: *A Hymnus és a Vanitatum Vanitas*. Literatura. 1989. 37-64.
- Irodalmi Almanach: *Kölcsey*. 2015/3. Magyar Napló Kiadó.
- Jancsó Benedek: *Kölcsey Ferenc élete és művei*. Aigner, Budapest, 1885.
- Jelenits István: *Hogy a Hymnus ügyében tévedés ne essék*. Új Ember, 2011. január 30.
- Kovács László: *Kölcsey*. Erdélyi Helikon, 1938/8. 585-588.
- Kölcsey Ferenc minden munkái 1-6*. Kiad. Eötvös József, Szalai László, Szemere Pál. Hackenast, Pest, 1840–1848. (MM)
- Kölcsey Ferenc minden munkái*. Kritikai kiadás. Sorozatszerkesztő: Szabó G. Zoltán. Universitas Kiadó, Budapest, 1998.
- Kölcsey Ferenc minden munkái*. Kiad. Szemere Pál. I. Versek, Hartleben, Pest, 1832.
- Kölcsey Ferenc összes művei. 1-3. kötet*. Szauder József — Szauder Józsefné. Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1960.
- Kölcsey Ferenc minden munkái*. Harmadik kiadás. Budapest, Franklin Társulat, 1887.
- Kulin Ferenc: *Kölcsey Ferenc*. Új Mandátum könyvkiadó. Budapest, 1998.
- Lukácsy Sándor: *Egy hazánk van*. Jelenkor Kiadó, 1996.
- Lukácsy Sándor: *Kölcsey: Vanitatum Vanitas*
- Lukácsy Sándor: *Mi tilt jobbakká válnotok?* Vörösmarty és kora. Balassi Kiadó, Budapest, 2003.
- Mózes Huba: *Variációk — Tallózás a Hymnus lehetséges ritmikai előzményei között*. Új Ember, 2011. február 26.

Mózes Huba: *Variációk*. Tallózás a Himnusz lehetséges ritmikai előzményei között. Új Ember, 2011. február 27.

Németh G. Béla: *Versek és korok*. Calibra Kiadó, Budapest, 1996.

Nemzet és sokaság. Kölcsey Ferenc válogatott tanulmányai. Szerkesztette: Kulin Ferenc. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest, 1988.

Pomogáts Béla: *A lélek térképe*. Intermix Kiadó, Ungvár—Budapest 2014.

Pomogáts Béla: *A nemzet imája*. Tanulmányok a Himnuszról. Pro Universitate Partium Alapítvány, Nagyvárad, 2007.

Remény s emlékezet. Tanulmányok Kölcsey Ferenc születésének 200. évfordulóján. Szerk. Taxner-Tóth Ernő és Merva Mária. Kölcsey Társaság, Budapest—Fehérgyarmat, 1990.

Rohonyi Zoltán: *Kölcsey Ferenc életműve*. Dacia, Kolozsvár, 1975.

Szabó G. Zoltán: *Kölcsey Ferenc*. Kalligram, Pozsony, 2011.

Szaunder József: *Az Este és az Álom*. (A Vanitatum Vanitas elemzése. 433-451.). Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1970.

Szaunder József: *Kölcsey Ferenc*. Művelt Kép Kiadó, 1955.

Szerdahelyi István: *Verstan*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.

Taxner-Tóth Ernő: *Kölcsey és a magyar világ*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.

Vajda Viktor: *Kölcsey Ferenc*. Budapest.

Válogatás a XX. század Hymnus-értelmezéseiből. Szerkesztette Csorba Sándor. Kölcsey Társaság Társasági Füzete 9. Fehérgyarmat, 1997.

Vértesy Jenő: *Kölcsey Ferenc*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1906.

Világirodalmi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.

Vita Zsigmond: *Kölcsey nyelve és lelkivilága*. Erdélyi Helikon, 1938/9. 655-665.

Kiadványaink

2017-ben megjelent

